
Geert Bors

NJPV-Studiedag Zwolle
12 november 2025

Nederlandse
Jenaplan
Vereniging

De school als opvoedingsgemeenschap:

Burgerschapsonderwijs op 'de school waar je
leert samenleven'

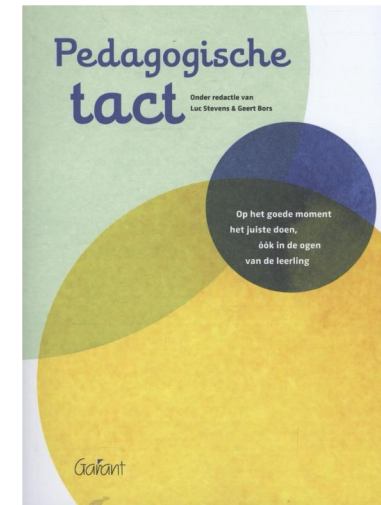

Even voorstellen...

- Waar kom je vandaan? Welke rol heb je in de school?
- Heeft jouw school burgerschap al goed staan? Zijn er nog 'gaten'? Welke vragen/verwachtingen horen daar vandaag bij?
- Wie heeft het boek al kunnen lezen? Heb je daar al vragen over?

Geert Bors

Nederlandse
Jenaplan
Vereniging

Programma: Warme overdracht

- De totstandkoming: burgerschap, de bronteksten en het Petersen-dilemma
- Uit elk hoofdstuk een paar markante gedachtes
- Tussendoor: Burgerschapsdilemma's
- Tussendoor: Optillen eigen praktijk

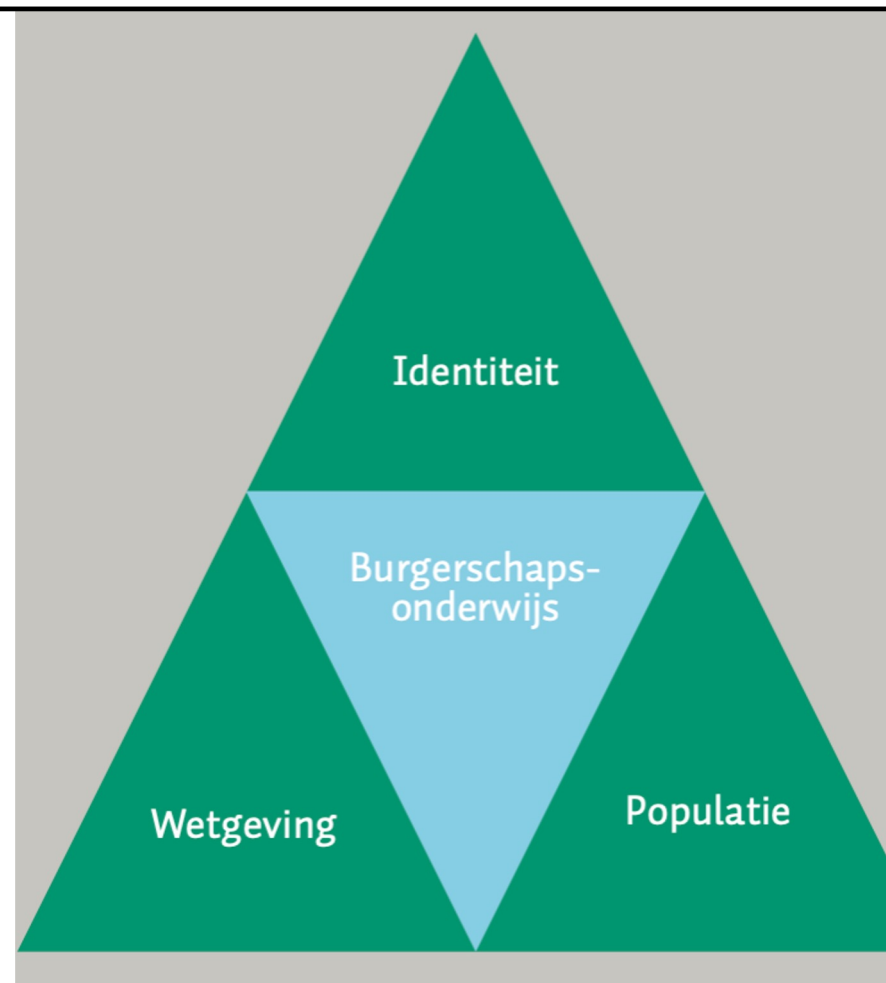
Geert Bors, Lida Klaver, Jaap de Brouwer en Symen van der Zee

Leertekst Versieboek Ouderlijk in samenwerking met

Hoofdstuk 1. Opvattingen over burgerschapsonderwijs

Drie invalshoeken...

Wetgeving

Bijbrengen van respect voor en kennis van **basiswaarden democratische rechtsstaat**

Ontwikkelen van **sociale en maatschappelijke competenties** (→ deel uitmaken, bijdragen)

Bijbrengen van kennis over en respect voor **verschillen en gelijkwaardigheid**

Een **schoolcultuur in overeenstemming** met deze waarden: oefenplek voor kinderen; plek waar iedereen zich veilig en geaccepteerd voelt.

Overzicht
kerndoelen

Domein

Democratische oefenplaats

Kerndoel 19

De school geeft vorm aan de democratische oefenplaats

A Sociale en maatschappelijke competenties

Domein

Samenleven in een democratische rechtsstaat

Kerndoel 20

De leerling leert over samenleven in een democratische rechtsstaat

A Basiswaarden van de democratische rechtsstaat

B Diversiteit in de samenleving

Domein

Vormgeven aan democratische en maatschappelijke betrokkenheid

Kerndoel 21

De leerling doet ervaringen op met democratische en maatschappelijke betrokkenheid

A Democratische betrokkenheid

B Maatschappelijke betrokkenheid

Kenmerken van het leergebied burgerschap

In een samenleving waarin maatschappelijke en duurzaamheidsvraagstukken, diversiteit, digitalisering en globalisering een grote rol spelen, is goed burgerschapsonderwijs belangrijk. Die samenleving is in Nederland ingericht als een democratische rechtsstaat en kent in brede zin een diverse samenstelling, waarin ruimte is voor verschillende opvattingen, overtuigingen en achtergronden. **Basiswaarden van de democratische rechtsstaat – vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit – vormen belangrijke fundamenten voor het samenleven. Democratische en maatschappelijke betrokkenheid van burgers zijn van groot belang voor het functioneren van de democratische rechtsstaat.**

En dat graag doelgericht,
samenhangend, herkenbaar,
met inzicht in resultaten.

Populatie

- Enige school in dorp
- School waar (groot)ouders ook naartoe gingen
- Gemeenschapsfunctie: bieb, ouderencentrum
- Vitaliteit en leefbaarheid
- Heerde: klokkentoren!

- Superdiversiteit
- Lerarentekort
- Schoolontbijt
- Kansengelijkheid, discriminatie
- Culturele kruisbestuiving

De Inspectie wil jouw visie op burgerschap voor jouw specifieke leerlingpopulatie (weging, toekomstperspectief) terugzien in je beleidsdocumenten en in je school.

Wat is nou burgerschapsonderwijs?

- Burgerschapsvorming versus burgerschapsonderwijs
  - Onderwerpen die een **spanning kennen tussen individuele en collectieve of tussen verschillende collectieve belangen** → sociale, maatschappelijke, politieke onderwerpen waarin we **afhankelijk zijn van elkaar** om tot een goede uitkomst te komen. (Eidhof, 2020)
  - **≠ identiteitsontwikkeling.** Persoonlijke competenties (eigen emoties, ambities etc.) zijn wel voorwaardelijk voor burgerschap
-

Welke benadering van burgerschapsonderwijs kies je?

Participatieve benadering	Non-participatieve benadering
* Nadruk op gemeenschap, saamhorigheid, gepast gedrag	* Conflictmodel
* Nadruk op autonomie, zelfverantwoordelijkheid, individuele rechten en vrijheid	* Non-participatie: niet nodig dat iedereen politiek betrokken is
* Nadruk op kritisch burgerschap: sociale rechtvaardigheid	
<i>Dominant, maar let op: neoliberale participatiesamenleving (Van der Ploeg)</i>	

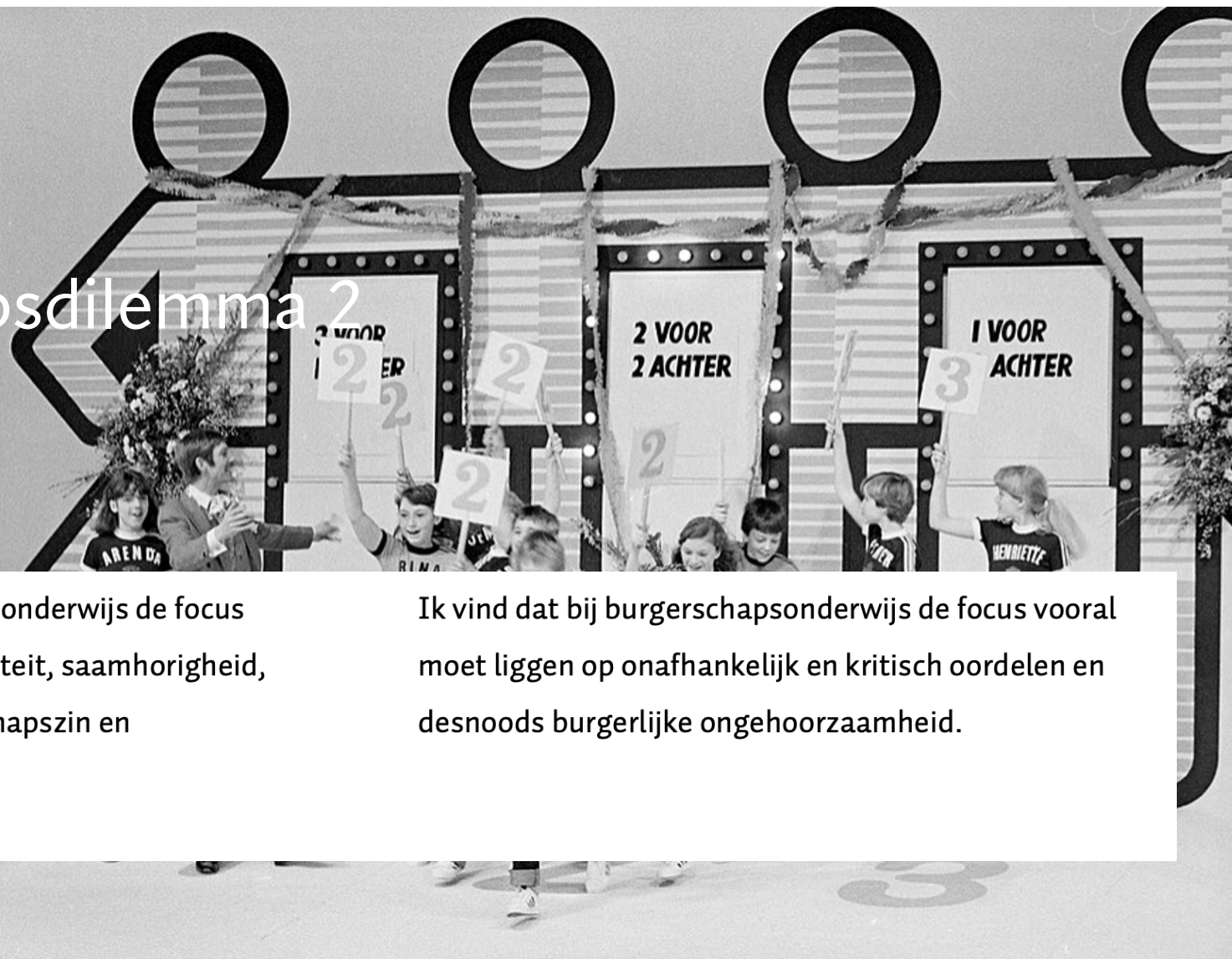
Ren je rot!

Ik vind dat vooral de door de school opgestelde doelen van burgerschapsonderwijs bepalend moeten zijn.

Ik vind dat vooral de door de overheid opgestelde doelen van burgerschapsonderwijs bepalend moeten zijn.

Ren je rot! Burgerschapsdilemma 2

Ik vind dat bij burgerschapsonderwijs de focus vooral moet liggen op loyaliteit, saamhorigheid, eensgezindheid, gemeenschapszin en nationaliteitsgevoel.

Ik vind dat bij burgerschapsonderwijs de focus vooral moet liggen op onafhankelijk en kritisch oordelen en desnoods burgerlijke ongehoorzaamheid.

Ren je rot! Burgerschapsdilemma 3

Ik vind dat burgerschapsonderwijs kinderen in contact moet brengen met de complexe realiteit.

Ik vind dat kinderen onbezorgd kind moeten kunnen zijn.

Hoofdstuk 2: Petersen als grondlegger

Een leven in vijf politieke systemen (met weinig democratie)

Moeilijkheid: 'mixed signals' in de nazi-jaren. Maar: sluiting in 1950 omdat Petersen geen politiek in de school toestond!

Opmerkelijk: Petersens Paradox: de opvoedingsgemeenschap op enige afstand van de maatschappij. Leren van en met elkaar in de stamgroep

Leuk feit: Jenaplan begon als Petersens schoolervaring feitelijk rond **1890**

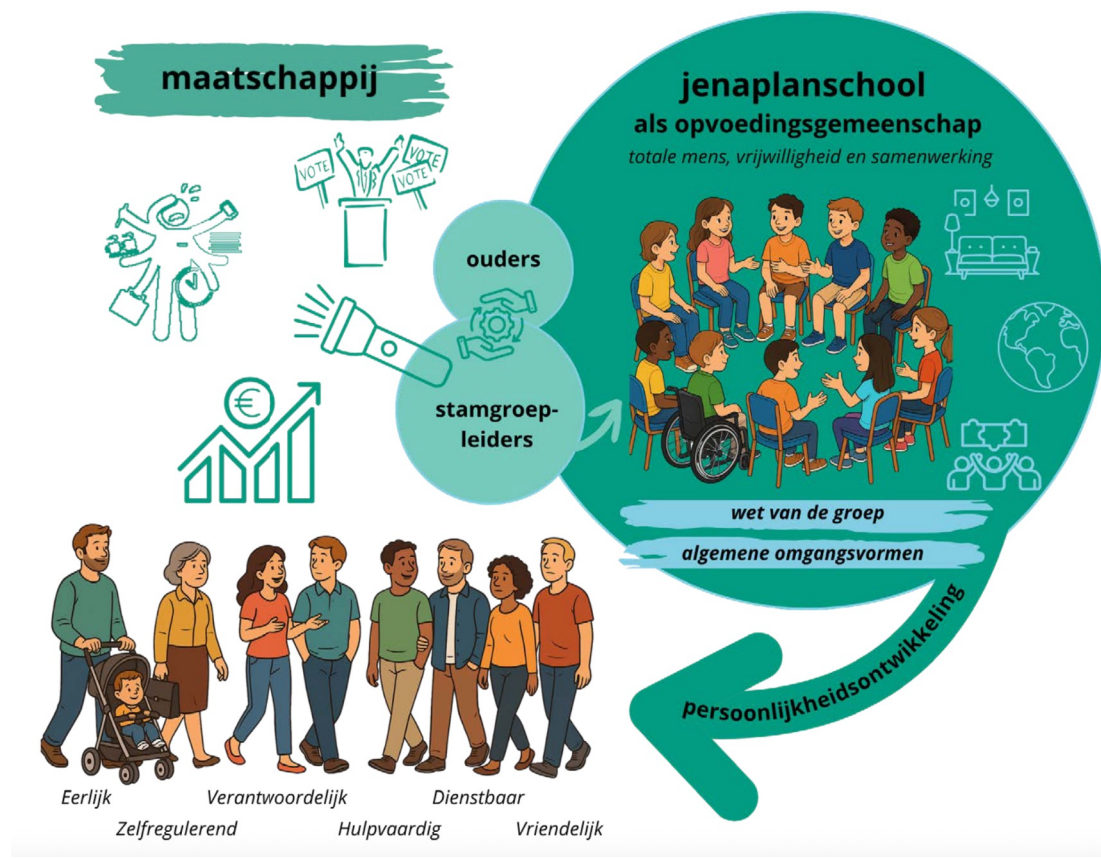
De bijstelling door de Nederlandse jenaplanners (**humanisme, democratie**)

Hoofdstuk 3: Wat schrijft Petersen over burgerschap?

- Het **waarom** van burgerschap
  - **Wie is er verantwoordelijk** voor burgerschapsonderwijs?
  - Wat is **de ideale burger**?
  - **Hoe benaderen we burgerschap**? Voorschrijven? Neutraal? Anders?
  - Waarop ligt de **nadruk**: attituden of kennis? Rechten of verantwoordelijkheid?
  - Wat is de **context**: de stamgroep of de samenleving? Lokaal of mondiaal? Belevingswereld?
  - → *Op welke vraag wil je graag antwoord?*
-

Even een pas op de plaats...
onze samenleving nú:

COMMENTAAR HARO KRAAK

Het fundament van
burgerschapsvorming moet
eviger worden
ge

Bontenba
onderwijs
met gelijk

Het zijn bo

Trouw

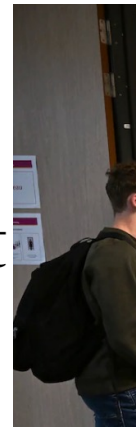
Opinie Democratie

Opinie: Als docenten zijn we influencers, wij moeten de democratie verdedigen

Het is tijd dat docenten hun democratische stelling innemen én daar in de klas naar handelen, schrijft Tim Demedts.

Opinie: In burgerschapsonderwijs is neutraliteit een illusie

Neutraliteit als hoogste goed verheffen werkt verlamdend en leidt tot een onwerkbaar situatie binnen het onderwijs. Want het suggereert dat er een waardenvrij perspectief bestaat, terwijl dat eenvoudigweg niet zo is.

Opinie: Als de haat ook in het klaslokaal komt, zijn wij docenten aan zet

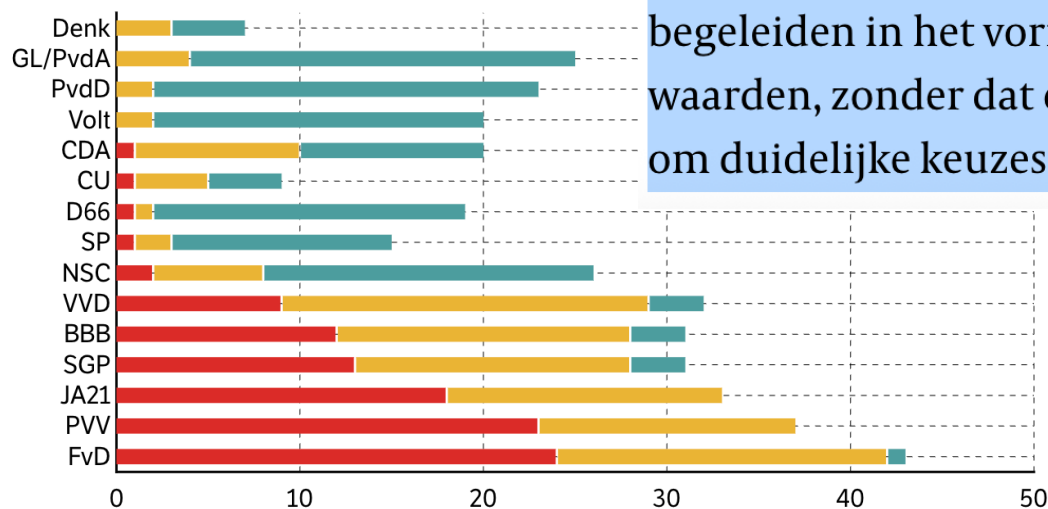
Brandende politieauto's, vernielingen aan gemeentehuizen, de Hitlergroet – allemaal als uiting van angst voor de 'ander'. Hoewel van leraren verwacht wordt dat we politiek 'neutraal' zijn, is het tijd dat we ons in het klaslokaal uitspreken en ons verzetten tegen de invloeden van fascisme en haat.

PVV en FvD scoren het slechtst: tientallen voorstellen onrechtsstatelijk

onrechtsstatelijk

Hoe rechtsstatelijk zijn de verkiezingsprogramma's? Wetenschappers legde de verkiezingsprogramma's van 2012-2017 op een rij. Aantal beoordeelde voorstellen per partij.

■ Is in strijd met de rechtsstaat   ■ Vormt een risico voor de rechtsstaat
■ Versterkt de rechtsstaat

We kunnen neutraliteit in burgerschapsonderwijs daarom beter herdefiniëren. Niet als de afwezigheid van kleur of mening, maar als het actief bewaken van ruimte voor meerdere perspectieven. Neutraliteit zou moeten betekenen dat docenten hun leerlingen begeleiden in het vormen en beargumenteren van hun eigen waarden, zonder dat één waarheid wordt opgedrongen. Dat vraagt om duidelijke keuzes, juist niet om kleurloosheid.

Onderwijs, net als democratie, is niet voor bange mensen

Democratie moet je leren

TEKST **JACQUES VRIENS** GEPUBLICEERD OP 01-12-2023

Jacques Vriens – 'Democratie is niet voor bange mensen,' zei minister van justitie Polak begin jaren '70. Ware woorden in deze tijd waarin de stemmen van de kiezers alle kanten opvliegen.

Hoofdstuk 4: De Nederlandse navolgers

- Inspraak en medeverantwoordelijkheid: humane samenleving, universele mensenrechten, democratie
  - Conceptuele herijking: basisprincipes, antwoord op fragmentarisering
  - Wereldoriëntatie
  - Stamgroepvergadering
-

Hoofdstuk 5: Ontwerpprincipes

De positie van de school in de maatschappij

School, ouders en kinderen als opvoedingsgemeenschap

Het opvoedingsdoel van de school

Verbondenheid van individu en groep

De rol van de stamgroepleider in burgerschapsonderwijs

Burgerschapsvormende leerstof

“Hoe moet een opvoedingsgemeenschap eruit zien, *waarin en waardoor* een mens zijn individualiteit tot een persoonlijkheid voltooien kan?”

Petersen, openingspagina ‘Het Kleine Jenaplan’

Lesson learned 1: het gaat om het sterken van individu én samenleving, om mens-woorden met, in en aan de gemeenschap.

Niet: ‘eigen-talent-eerst’ (Jacques Vriens 2009)

Lesson learned 2: Jij als stamgroepleider ben zélf die kritische, initiatiefrijke, hulpvaardige, verantwoordelijke, zelfstandige mens in de samenleving.

“Eigenlijk geeft de overheid ons de opdracht om opvoeding nadrukkelijker te agenderen op school, en daarmee is het een aansporing om pedagogischer te zijn in onze taakopvatting.”

(Kees Groos in Bors, 2021a)

Kees Vreugdenhil:

**Dit boek laat je burgerschap
begrijpen binnen het geheel van wat Jenaplan
wil zijn**

Kees Vreugdenhil bespreekt 'Jenaplan en Burgerschapsonderwijs'

Groepsvorming: verschil onderkennen en vieren

